

En rekke sider ved drapsmannens fremferd bærer vitne om rasjonelle valg og systematisk planlegging, skriver Einar Øverenget. FOTO: SCANPIX

Var dette gal manns verk?

Det er ikke uproblematisk om psykiatrien er i utakt med en mer allmenn oppfatning om hva det vil si å være tilregnelig.

Kronikk | Einar Øverenget filosof, Humanistisk akademi
Publisert: 30.nov. 2011 (20:51) Oppdatert: 01.des. 2011 (09:55)

Anders Behring Breivik handlinger er «gal manns verk», utvilsomt, men ligger det også en galskap til grunn som fritar for ansvar? De rettsoppnevnte sakkyndige Torgeir Husby og Synne Sørheim konkluderer i sin rapport at Behring Breivik ikke er strafferettslig tilregnelig. Det innebærer at Behring Breivik ikke kan straffes for sine handlinger – og dermed at ingen kan dømmes for de handlingene som ble utført på Utøya og i Regjeringskvartalet 22. juli.

Rettsfilosofisk prinsipp

Det er et viktig rettsfilosofisk prinsipp at vi dømmer handlinger og ikke personer – og for å dømme en person for den handlingen han har utført kreves det at han kunne ha valgt ikke å gjøre det han gjorde. Om det er grunn til å tro at det ikke var mulig for en person – at han av en eller annen grunn ikke hadde noe valg – så gir det heller ikke mening å holde ham rettslig eller moralsk ansvarlig for sine handlinger: Det var ikke mulig for ham å gjøre noe annet enn det han gjorde.

Les også

Utilregnelige sakkyndige¹

Vurderingen av Breivik kan være et vannskille for de sakkyndiges rolle i rettsvesenet, mener Minerva-redaktøren.

Men så melder spørsmålet seg: Med hvilken grad av sikkerhet er det mulig å avgjøre dette? Psykiatrien er ikke en kvantitativ og eksakt vitenskap på linje med fysikk eller kjemi. Det er en fortolkningsvitenskap – og har i den forstand også vesentlige metodiske utfordringer. Det er ikke mulig å kripe inn i hodet på de man undersøker for å finne ut hva som er på ferde. Man er henvist til å trekke slutninger på bakgrunn av et materiale som må fortolkes. Det være seg det mennesker sier, gjør eller på annen måte gir uttrykk for.

Ingen absolutt sikkerhet

Fortolkeren er ikke en passiv observatør, hun er også aktivt med på å gi mening til det materialet som fortolkes. Dette er en sentral del av fortolkningslæren, hermeneutikken. Det er ikke nødvendigvis en svakhet ved psykiatrien – men den metodiske utfordringen må innreflekteres: Den gir mindre grunn til absolutt sikkerhet. Kunne det tenkes at et annet tospann av rettsoppnevnte sakkyndige hadde kommet frem til en annen konklusjon enn Torgeir Husby og Synne Sørheim – og tolket Anders Behring Breivik på en slik måte at de fant saklig grunn til å hevde at han er strafferettslig tilregnelig. Jeg tror ikke at psykiatrien metodisk er i posisjon til å avvise den påstanden.

Men tross alt, er ikke de sakkyndige oppnevnte oppnevnt nettopp fordi de har større forutsetning for å avgjøre spørsmålet om strafferettslig tilregnelighet enn andre? Det er selvsagt en legitim innvending, og svaret er ja – til en viss grad. Men vi må også kunne stille kritiske spørsmål til fortolkningen.

Vrangforestillinger

De sakkyndige legger stor vekt på det som beskrives som Behring Breiviks vrangforestillinger: Han er en kriger som skal frelse sitt folk – et folk han elsker – han er en ridder i organisasjonen Knights Templar, som skal overta makten i Europa. Han fører liste over forrædere som skal henrettes og tar til orde for Lebensborn-lignende prosjekter i Norge.

Les også

Ingen grunn til bekymring²

Rapporten endrer ikke mye. Behring Breivik blir bak låste dører. Lenge.

Syke tanker? Utvilsomt. Men sykt i betydning av å innebære utilregnelighet? Vel, ikke nødvendigvis. Disse tankene er nok fremmede for folk flest – men ikke i de nettkretser Behring Breivik beveget seg i. I disse kretsene er slike ekstreme oppfatninger utbredte og allment aksepterte. Har de sakkyndige innreflektert det i sin fortolkning av drapsmannen? Eller er det grunn til å tro at alle som har slike og tilsvarende oppfatninger også må regnes som utilregnelige? Det er et farlig spor å diagnostisere politisk ekstremisme.

Juridisk ansvar

Og hva med Behring Breivik selv? Er det virkelig slik at han er så gal og utilregnelig at det frikjenner ham for juridisk ansvar for hans handlinger? Stortingsrepresentant for SV, Bård Vegard Solhjell, innrømmer at han ble overrasket over konklusjonen fra de sakkyndige. «Jeg har sett en grad av kald kynisme og planlegging», hevdet han. Og med det tar han tak i en viktig problemstilling. Selv om to psykiatriske sakkyndige hevder at Anders Behring Breivik er så syk at han ikke kan straffes – fordi han ikke var tilregnelig da han utførte sine handlinger – innebærer det at han faktisk var det? Hva om han tilfredsstiller mer allmenne kriterier om ansvarlighet?

Kontroll over handlingen

Det kan virke som om Anders Behring Breivik oppfyller klassiske, aristoteliske kriterier for å ha handlet frivillig – at han ikke er drevet av ytre eller indre tvang som fritar ham for ansvar for handlingen: Han synes å ha hatt kontroll over handlingen og også kunnskap om handlingen. Det virker ganske klart at det har gått tanker forut for hans handlinger – og at han visste hva han gjorde – og dette innebærer også at han underveis kunne ha valgt ikke å gjøre det han gjorde.

Det er i det hele tatt en rekke sider ved drapsmannens fremferd som bærer vitne om rasjonelle valg og systematisk planlegging. Var han virkelig utilregnelig hele denne tiden? Og hva med handlingene på Utøya? Han la fra seg geværet til slutt – og det skjedde da han sto overfor en overmakt. Det er jo en svært rasjonell handling. Var han virkelig utilregnelig på det tidspunktet?

Det er ikke uproblematisk om psykiatrien er i utakt med en mer allmenn oppfatning om hva det vil si å være tilregnelig. De to rettsoppnevnte sakkyndige får i praksis enormt stor makt – de får makt til å forhindre at den personen som står bak den mest makabre terrorhandlingen som noen gang er blitt utført i Norge ikke kan dømmes for sine handlinger. Det utfordrer nok i stor grad den allmenne rettsoppfattelse.

Nå er det de som har hevdet at det ikke betyr særlig fra eller til om han betraktes som strafferettslig tilregnelig eller ikke. Flere har gjort seg til talsmenn for dette synet: «Ingen behøver for alvor å frykte at Anders Behring Breivik vil slippe ut av fengsel. Han kommer ikke noen gang til å slippe ut, så man kan la være å hisse seg opp.»

Skjult straff

Men hva slag syn er det da man har på psykiatrien – er det en skjult straff for dem som egentlig ikke kan straffes. Hvis man dømmes til behandling kan vel ikke målsetningen være at han skal sitte så lenge som mulig. Målsetningen må være at han skal være under behandling så lenge det tar å gjøre ham frisk. Og slik er det vel også i praksis.

Mest lest meninger

Når er man norsk?

Debatten de siste dagene viser at det enkle spørsmålet ofte får mindre enkle svar.

Når er en svarting en svarting?

Tabloidiseringen av debatten kan føre til en «etnifisering» av velferdsutfordringene i Groruddalen.

De som bygger landet

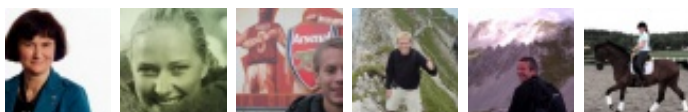
Et flertall av Oslos befolkning kommer til å ha utenlandsk bakgrunn i 2040, mener SSB. Hvor mange av «dem» bør «vi» bekymre oss over?

Aftenposten meninger på Facebook

Liker

5,461 personer liker Aftenposten meninger.

Oddny Irene

Ragna

Jørgen

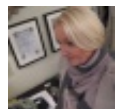
Henrik

Gunnar

Hanne

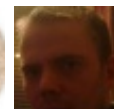
Hege

Kate

Marianne

Tommy